

SIMONO DAUKANTO „ISTORIJOS JUSTINAUS“ VERTIMO PRATARMĖ

(Publikacija)

V. JURGUTIS

Justino „Istoriją“ (M. Juniani Justini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi“) S. Daukantas vertė po 1850 m., sugrįžęs į Lietuvą iš Petrapilio. Vertimas buvo baigtas prieš 1857 m., nes Daukantas tais metais įrašė jį į savo raštų autobiografinį sąrašą¹, kurio prieraišuose pažymėjo, kad vargu ar suspėsiąs tą savo darbą išspausdinti, nes jau einąs senyn². Justino „Istorijos“ vertimo rankraštis laikomas Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne (šifras: SD 10). Be to, kartu yra laikomas ir kitas su Justino „Istorijos“ vertimu susijęs S. Daukanto rankraštis. Pirmajame šio rankraščio puslapyje ne Daukanto ranka užrašyta lenkų kalba: „Historia Justina“. Sekantieji septyni puslapiai tušti, o nuo 9 psl., irgi be antraštės, prasideda tekstas, kuriame iš pradžių aprašomos Trogo Pompėjaus veikalo 44 knygos, po to — S. Daukanto rašyta pratarmė Justino „Istorijos“ vertimui bei „Justinaus pratarmė“. Pataisos, išbraukimai bei įterpimai rodo, kad tai yra rankraščio juodraštis.

Lietuvos TSR Valstybinės respublikinės bibliotekos rankraštyne saugomas dar vienas S. Daukanto Justino „Istorijos“ vertimo pratarmės rankraštis. Tai storoko, gelstelėjusio 26×21 cm formato popieriaus 16 puslapių sąsiuvinis su antrašte pirmajame puslapyje: „Istoriją Justinaus parguldę isz Łotinŭ kalbŭs i Žemaitiŭ K. Daugkientys³ metusŭ 1798“. Kitoje pirmojo lapo pusėje duotas „Parsegiejemas“ — rašybos ženklų paaiškinimas, 3—12 psl.— S. Daukanto „Pratarmie“, o 13—14 psl.— verčiama veikalo autoriaus žodis — „Justinaus Pratarmie“. Du paskutiniai sąsiuvinio puslapiai tušti. Visas rankraščio tekstas parašytas S. Daukantui būdingu braižu, švariai, su nubrėžtomis paraštėmis abiejuose lapų pakraščiuose, beveik be pataisų. Pirmojo lapo kraštas vienoje vietoje iš-

¹ „Książki jakie wyszły pod różnemi nazwiskami“. Tą sąrašą S. Daukantas sudarė 1857 m. bal. 1 d. Neu-Bergfride (Kurše), kur tuo metu laikinai gyveno, nežinomam asmeniui prašant. Sąrašas saugomas Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne (šifras: SD 28).

² Zr. J. Jablonskio (A. Gerulaičio) straipsnį „S. Daukanto gyvenimas ir raštai“, perspausdintą iš „Varpo“ (1893, Nr. 11) knygoje: Medega S. Daukanto biografijai. Shenandoah, Pa, 1898, p. 106.

³ S. Daukanto pseudonimą „Daugkientis“ naudojo ir M. Akelaitis. S. Daukantui atsiužtoje Sleicherio gramatikoje M. Akelaitis užrašė tokią dedikaciją: „Jo Milestai Pri-giului Daugkientui Sawo Godojemui ir Milimui downioja-szita knyga Mikalojus Akie-laitis Isz Warszawos 10 diena Karweliu meno 1857“.—Kn.: Lietuvių literatūros insti-tuto darbai. T. I. K., 1947, p. 72.

plyšęs ir nuplėšti dviejų sekančių lapų kampeli tačiau nukentėję tose vietose teksto fragmentai lengvai atstatomi.

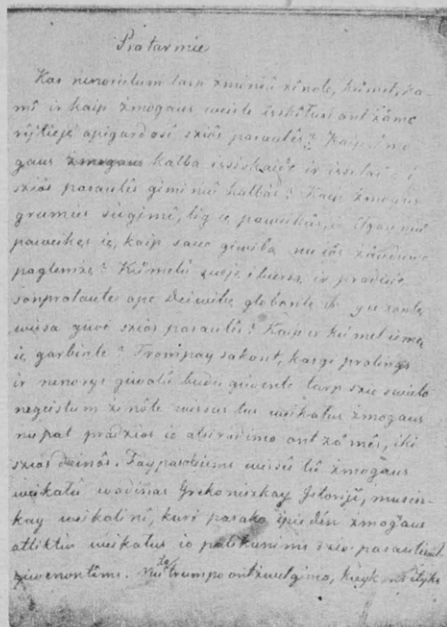
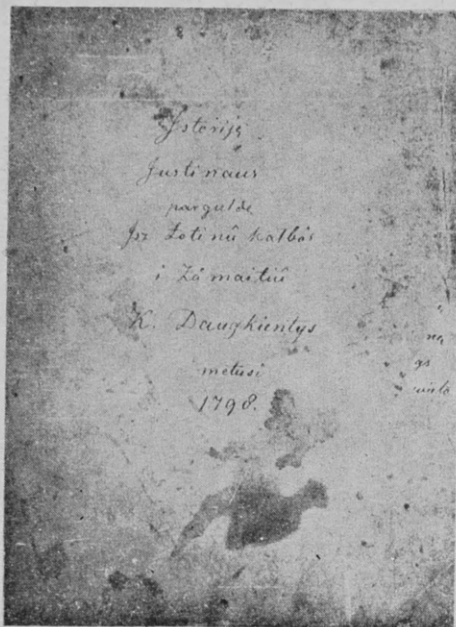
Sis antrasis „Pratarmės“ rankraštis neužregistruotas S. Daukanto palikime ir, kaip ir Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštis, kuriuo iki šiol naudojosi tyrinėtojai, tebėra neskelbtas. Palyginus matyti, kad Respublikinės bibliotekos rankraštis, su antraštiniu lapu ir švariai perrašytu tekstu, yra antroji, galutinė S. Daukanto „Pratarmės“ redakcija, todėl publikacijos pagrindu pasirinktas šis antrasis rankraštis. Esminių turinio skirtumų tarp „Pratarmės“ juodraštinės ir antrosios redakcijos nėra. Skiriasi kur-ne-kur tik minčių formulavimas, — antrojoje redakcijoje jos apamai formuluojamos griežčiau, tiksliau. Palyginimui svarbesnieji pirmosios, juodraštinės, redakcijos skirtumai nuo Lietuvos TSR Valst. respublikinės bibliotekos rankraščio teksto duodami publikacijos išnašose.

Justino „Istorijos“ pratarmė — S. Daukanto senatvės laikotarpio, bene paskutinis istorinio turinio darbas — yra labai reikšminga ir duoda vertingos medžiagos istoriko pažiūroms pažinti „Pratarmėje“ S. Daukantas ne tik apibūdina pasirinktą versti Justino „Istorijos“ veikalą, bet ir kalba apie istorijos mokslo reikšmę apamai, dėsto savo pažiūras į istorinį procesą, paliečia visuomeninių reiškinių vystymosi klausimą.

S. Daukantas pažymi „Pratarmėje“, kad istorijos mokslas atskleidžia žmonijos praeitį dabartinei žmonių kartai, „... pasako ipiedin žmogaus atliktus veikalus io palikunims szio pasaulie giwenontims“. Pažymėtina, kad S. Daukantas pasirinko versti pasaulietišką senovės visuotinės istorijos veikalą tuo pačiu metu, kai M. Valančius parašė ir išleido bažnytinę „Istoriją šventą senojo įstatymo nuo sutvėrimo pasaulės ligi užgimimo Kristaus viešpaties“ (pirmas leidimas — 1852, antras — 1855 m.). Justino „Istorijos“ vertimu S. Daukantas, priešingai, norėjo duoti lietuvių liaudžiai prieinama forma tikrų mokslinių žinių, tikrąją istoriją, grynai pasaulietišką ir nieko bendra neturinčią su bibile „šventąja“ istorija.

„Pratarmėje“ S. Daukantas motyvuoja verčiamo veikalą pasirinkimą. Parašyti visuotinę žmonijos istoriją esąs nemažas daktas: „... gal manite kokiū wirū reikieję bute norintem wis tū apraszite, idant žinotum wissū tautū budą, iū dabą, apsieiems, istatimus, bey weikalus“. Istoriografinėje apžvalgoje S. Daukantas pamini senovės istorikus — Herodotą, kuris „... daug mums wisso tō sauo rasztusi užlaikę, weinog nie deszimtosės dalęis nesuraszė“, Teopompą, kurio knygos „... wissas nenugailemay pragaiszo ir lig muso nebatejė“. Pagaliau, romėnų istorikas Trogas Pompėjus „... sūraszęs weikalus wissū tautū szioš pasaulės i 44 kningas“, „... nu pat iū pradzios, iū kilimo, iū plietimōs, iū istatimus, iū akitumą, iū isztizimą ir nupūlį bey iszgayszimą“. Šis istorikas „... rjžōs milžino drūsibī wissą pasaulę apimte ir papijszte sauo pasakoieimī gadinės wissū omziū, wissū wieszpatiū ir wissū tautū“⁴. Trogas Pompėjus „... wedę nūmonę skaytitojaus tošī kningosī nu omžiaus i omziū, rodidams iem tū kas ira wissureikalingiausiu žinote“. Trogo Pompėjaus veikalas taip pat neišliko, o tebėra trumpa pagal jį parašyta Justino santrauka, kurią S. Daukantas ir pasirinkęs versti, ne atsifiktinai, o dėl to, „... iog to menciaus raszta neatsirado iki sziole geresnī“, nors ir „... tamī Justinaus trumpamī iszraszī skaiftos neras to, kū but galiejęs raste pateis Trogaus Pompeiaus rasztusi“. Antrojoje „Pratarmės“ dalyje, atpasakojęs Trogo Pompėjaus knygu turinį, S. Daukantas dar papildo šį apibūdinimą: „Toksay ira walumas žiniū surinktuū nu Trogaus Pompeiaus ir io sūtrumpintoū Justinaus. Rek dar izpažinte, iog tūsi weikalusi ira gadines

⁴ Cit. iš „Justinaus Pratarmės“, LTSR Resp. b-kos rankraštis, p. 13.

S. Daukanto verstos Justinaus „Istorijos“ antraštinis puslapis ir pratarinės pirmasis puslapis

didė sujaugtas, kas ne retū ira idū senovės raszitoiū. Justinus sauo sprendimī ira neguwūs. Jo bilūms ira prastas bet gražūs tiktay neweinogs, ijs ira geresnys paskesniuū raszitoiū“⁵.

Sugretinant šias S. Daukanto pastabas su naujųjų tyrinėjimų duomenimis, reikia pažymėti, jog tarybiniai istorikai daugiausia dėmesio skiria Trogo Pompėjaus istorinei koncepcijai⁶. Trogas Pompėjus (Trogos Pompeius), romėnų istorikas, kilęs iš Galijos, Tito Livijaus amžininkas, parašė savo veikalą „Historiae Philippicae“ apie 7-sius m. e. metus. „Filipikomis“ veikalas pavadintas, gal būt, dėl to, kad pagrindinė vieta jame priklauso Makedonijos istorijai, valdant Filipui II bei Aleksandriui Makedoniečiui, pastarojo užkariavimams ir graikų-makedoniečių valstybėms, atsiradusioms, žlugus Aleksandro imperijai. Tačiau Trogas Pompėjus rašė ne vien Makedonijos ir jos karalių istoriją. Veikale atskleidžiamas platus visos žmonijos istorijos vaizdas, nuo žilosios senovės legendarinių Nino ir Semiramidės viešpatavimo iki pat istoriko gyvenamų Augusto laikų. Trogas Pompėjus dėstė visą pasaulinės istorijos eigą, sumaniai susiedamas atskiras sudėtingos visumos dalis ir siekdamas parodyti senovės didžiųjų valstybių atsiradimą, istoriją ir žlugimą bei visų tautų kultūrinio vystymosi užuomazgas (origines). Savo darbui Trogas Pompėjus panaudojo kažkurio nežinomo ir ligi šiol neišaiškinto graikų istoriko veikalą. Istorinei Trogo Pompėjaus koncepcijai būdingas idėjinis protestas prieš Romos imperijos politiką, prieš jos užkariavimų metodus, romėnų savivaliavimą ir smurtą pajungtose srityse, jų alinimą ir plėšimą, masinį laisvų žmonių pavertimą vergais, prieš visą veidmainišką ir klastingą Romos diplomatiją. Trogas Pompėjus rašė, kad Romos miesto pradžia pagrįsta brolydyste, kad romėnai yra vilkų prigimties, jie nepasotinamai trokštą kraujo, valdžios, turtų, kad prieš tą plėšikų tautą visi turį pakelti ginklus⁷. Kai ano meto oficialieji istorikai (Polibijus, Titas Livijus ir kiti) liaupsino Romos imperiją bei jos istorinę misiją, idealizavo Pax Romana ir Romos valstybinę santvarką, Trogas Pompėjus, priešingai, skelbė griežtą antirominę tendenciją, smerkė Romos imperializmą ir jos politiką, pagrįstą stipresniojo teise, užkariavimus bei smurtą, siekiant pralobti.

Trogo Pompėjaus veikalas, iš tikrųjų, dingo dar antikinėje senovėje. Beliko II ar III m. e. a. Justino (Marcus Junianus Justinus) parašyta santrauka su cituojamais joje originalo fragmentais ir „Prologai“— III m. e. a. nežinomo autoriaus sudaryta konspektiška Trogo Pompėjaus 44 knygų turinio rodyklė. Savo santraukoje Justinas praleido viską, kas jam atrodė neįdomu, atrinko medžiagą iš originalo pagal primityvų moralizuojantį požiūrį, praleido nemažas Trogo Pompėjaus veikalo dalis, be to, suprastino ir iškrepė net ir tuos faktus, kuriuos dėjo į savo santrauką. Vis dėlto Justino santrauka yra reikšminga kaip šaltinis Trogo Pompėjaus istoriniam darbui pažinti, be to, joje išliko nemaža istorinių žinių, kurių nėra kituose šaltiniuose. Senovėje, viduramžiais ir dargi naujaisiais laikais Justino santrauka buvo kone labiausiai paplitęs visuotinės istorijos veikalas. Ji būdavo perrašoma, leidžiama, verčiama į kitas kalbas. Ji iki šiol nenustojo pažintinės reikšmės. Tarybiniais metais ji išversta į rusų kalbą ir išspausdinta⁸.

⁵ „Justinaus Pratermė“, p. 12.

⁶ Зельин К. К. Основные черты исторической концепции Помпея Трога.— «Вестник древней истории», 1948, № 4, с. 208—222; Зельин К. К. Помпей Трог и его произведение «Historiae Philippicae». — «Вестник древней истории», 1954, № 2, с. 183—202.

⁷ Всемирная история. Т. 2. М., 1956, с. 337.

⁸ Эстин. Эпитома сочинения Помпея Трога «Historiae Philippicae». Пер. А. А. Деконского и М. И. Рижского под ред. М. Е. Грабарь-Пассек. Комментарий Э. Л. Казакевич и М. И. Рижского.— «Вестник древней истории», 1954, № 2, с. 203—252; № 3, с. 190—251; № 4, с. 185—239; 1955, № 1, с. 197—243.

Tiek dėl verčiamo veikalo pasirinkimo. Greta Justino „Istorijos“ ap-
 tarimo, S. Daukantas „Pratarmėje“ paryškina ir vysto kai kurias savo
 paties pažiūras, nepakankamai išplėtotas ankstyvesniuose istoriniuose
 darbuose⁹. Tyrinėtojų teisingai pastebėta, kad ypač vėlesniuose mūsų
 istoriko darbuose yra nemaža tokių visuomeninio gyvenimo koncepcijų,
 kurios rodo S. Daukantą nestovėjus vietoje istorijos mokslo srityje¹⁰.
 Šioje „Pratarmėje“, skirtingai nuo ankstesnių savo istorinių veikalų, ku-
 riuose randame daugiausia tik įvykių aprašymą arba jų priešpastatymą,
 S. Daukantas pirmą kartą aiškiau traktuoja istoriją kaip procesą, kaip
 žmonijos arba tautos vystymąsi iš žemesnės pakopos į aukštesnę¹¹. Istorija
 turinti parodyti „...veikalus žmogaus nu pat pradžios io atsiradi-
 mo ont žemės, iki szios deinės“, ji turinti parodyti, „...kaip žmogaus
 weisle išskilusi ont žemę“, kaip žmogaus kalba išsiskaidė ir išsivystė
 į pasaulio giminių kalbas, „...kaip žmogus grumies sū gimī (gamta.—
 V. J.), lig ię pawėikūs“, „...kūmetū suejē į bursą (visuomenę.—V. J.)...“,
 „...kūmetū žmogus giwendams būroso pradiejē istatimū rekalaute...“,
 ir pan. „Pratarmėje“ S. Daukantas taip pat paličia ir pirminės visuomenės
 ekonominio gyvenimo reiškinius. Jis pažymi, kad Justino veikale
 nesą atsakymo į klausimą: „Koke bū pirmoī žmogaus ukiszka busina?“
 Kad S. Daukantas turi čia galvoje kaip tik ekonominę santvarką, matyti
 iš atskirų klausimų: „Kūmetū [žmogus] žwierū kalleis dongaus, o tu netekūs
 lūnkū mateis arba ragazeis daries?“, „Kamī pirmū pradiejē sie-
 te ir kas pirmasys... žombj pramanę?“, „Kūmet pradiejē tubus welte,
 mīlus ir gelombes bey drobės auste ir iomys daritēis“. Tačiau S. Daukantas
 po šitų užuominų apie „ūkinį“, ekonominį gyvenimą toliau nepadaro
 materialistinių išvadų, nepripažįsta ekonominės santvarkos visuomeninio
 vystymosi pagrindu.

Savo istoriniuose darbuose S. Daukantas vaizdavo istorinę lietuvių
 tautos evoliuciją ribotai, kaip perėjimą iš senovės lietuvių socialinės bei
 politinės santvarkos, pagrįstos brolybe, laisve ir tarpusavio meile,
 į santvarką su vergove, baudžiava, lažais ir politine priespauda¹², nepa-
 rodydamas, kokių istoriniu dėsningumu vyksta šis perėjimas. Antai
 „Būde“ S. Daukantas piešia, kaip žinome, sintetinį, idealizuotą laisvos,
 neklasinės, nežinančios išnaudojimo ir nacionalinės-politinės priespaudos
 paveikslą Lietuvos praeityje, priešpastatydamas jį kaip kuo didžiausią
 kontrastą su baudžiavine santvarka ir carizmo despotija. Būdinga S. Daukanto
 paralelė tarp socialinės ir nacionalinės-politinės laisvės, reišk-
 kiama teiginiu, kad kai lietuvių tauta buvusi politiškai laisva, tai jos
 žmonės ir socialiniu atžvilgiu nebuve pavergti¹³, gerokai užtušuoja arba
 net ir paneigia klasinius prieštaravimus S. Daukanto idealizuojamoje
 senovės lietuvių visuomenėje.

Justino „Istorijos“ vertimo pratarmėje S. Daukantas pats mėgina
 užpildyti šią spragą, aiškindamas klasinės nelygybės atsiradimą pirminėje
 visuomenėje ir klasinės diferenciacijos vystymąsi, atvedusį į feodalinę
 santvarką.

⁹ Pagrindinė literatūra, vertinanti marksistiniu-lenininiu požiūriu istorines bei vi-
 suomenines S. Daukanto pažiūras, yra ši: skyrius apie S. Daukantą „Lietuvių literatū-
 ros istorijos“ 1-me tome (V., 1957, p. 463—479); J. Repšio straipsnis „Visuomeninės-
 politinės S. Daukanto pažiūros“, žurnale „Pergalė“, 1960, Nr. 12, p. 116—126; J. Repšio
 darbas „S. Daukanto pažiūros į istorinį procesą ir istorijos uždavinius“, Lietuvos TSR
 aukštųjų mokyklų mokslo darbų „Filosofijos“ serijos 3-me tome (V., 1963), p. 111—124;
 M. Lukšienės įžanginis straipsnis į S. Daukanto „Rinkinius raštus“ (V., 1955,
 p. 3—35).

¹⁰ Daukantas S. Rinkiniai raštai. V., 1955, p. 11.

¹¹ Repšys J. S. Daukanto pažiūros į istorinį procesą ir istorijos uždavinius.—
 „Filosofija“, t. 3, 1963, p. 121—122.

¹² Repšys J. Daukanto pažiūros į istorinį procesą ir istorijos uždavinius, p. 121.

¹³ Daukantas S. Rinkiniai raštai, p. 17.

Pirminėje visuomenėje visi buvę lygūs ir laisvi ir klausę vieno drausiausiojo bei išmintingo vyro, kuris „... tep ius riedę, kaip kad riedo szenden Gaspadorius sauo buto szejminą neturiedams niekokių istatimų, bet pagal dabôs ir iproti“. Diferencijuotos klasinės visuomenės pradžia sutampanti su kunigų luomo atsiradimu: „Ilgainių giwenont toie bursoie rados tullī žmonys gudresnes ir guwesnes kittū, kunegais arba tarpinikais ir derintoies tarp žmoniū ir Deiwū wadinamys; kaipogi ije sakies swietū essū parmanitoiēs ir iszgulditoies Deiwū walēs“ Valdovai ir kunigai iškilę aukščiau už kitus žmones, o savo pirmavimui įtvirtinti jiems prireikę stiprios atramos prieš paprastus žmones — liaudį. Taip atsiradę bajorai arba diduomenė, nes kunigai, „... susitarusys su kunegaikszteis arba waldionimys... ir tardamos didesneis essū už kittus žmonys, paskirę diel sauo sargtēs ir orumo weiną dali tū patiū žmoniū, kurims dūdams lecibas arba priwilijes praminę ius... kareiweis, padieję wiresneseis ir didūmeis“. Šią klasinę diferenciaciją lydėjęs ir socialinis liaudies pavergimas — valdovai, kunigai ir bajorai „... isz weino turiedamos nuwergę likusij swietū ir wissą io lōbj ir turtus pasawino“.

Toje diferencijuotoje visuomenėje turėjo reikštis klasinis antagonizmas, vykti klasių kova. Didėjant socialinei-ekonominei priespaudai ir augant išnaudojamųjų susipratimui, žmonės pagaliau pašalinę išnaudotojus ir patys ėmę tvarkytis: „... ilgainių swiets tep nu iū spaudams, igawęs paskū akilumą weinus ir ontrus nu riedos ukės aŭtjitolino, o ios waldę wiresniisims tarp sawēs paskirtims idawę“. Nors ir negalime sutapatinti S. Daukanto toliau tekste pavartotos „ermyderių“ (sąmyšių, atmainų) sąvokos su revoliucijos sąvoka, tačiau S. Daukantas aiškiai pažymi, kad šis radikalus pakeitimas vyksta visuomenėje anaipolt ne ramiu, taikingu būdu: „Wienog wis tas be skaugēs ir kērsztū nenutiko, kurij wissados bēngies kruwinomys kariemys ir baiseis ermidereis“. Istoriko švietėjo uždavinys — akivaizdžiai parodyti visa tai savo darbuose: „Kuremgi skaititoiū netiktum regiete wis tū kningoie, kaip zelkoriū“.

Rašydamas šį „Pratarmės“ skyrių, S. Daukantas rėmėsi idealistinėmis švietimo filosofijos koncepcijomis ir istoriniu prancūzų buržuazinės revoliucijos pavyzdžiu. Nužymėdamas diferencijuotos visuomenės sudarymo ir vystymosi etapus, S. Daukantas liko ir šiame savo darbe švietėjiško idealistinio požiūrio atstovas. Jis nežiūrėjo į istorijos vystymąsi kaip į dėsningai vykstantį objektyvų procesą. Priešingai, ir šioje „Pratarmėje“ istoriją jis supranta kaip žmonių valios realizavimą jų pačių veikloje. Kalbėdamas apie žmonių kovą su gamta, valstybės įsteigimą, išnaudojimo sistemos įkūrimą ir pan., S. Daukantas istorinį procesą vaizduoja kaip nuo žmonių valios priklausomą dalyką — diduomenė ir kunigai ėmė ir pavergė swietą, apgavo liaudį, sudarė valstybę ir t. t. Panašiai aiškino istorijos procesą Ruso ir kiti švietimo filosofijos atstovai. Istorinio proceso pagrindu jie laikė ne ekonominę visuomenės santvarką, o žmonių valią, jų norus, jų prigimtį. Taip pat, nors S. Daukantas kalbą apie klasių kovą, neignoruoja jos, bet jis niekur neįrodinėja, kad klasių kova yra visuomenės vystymosi varomoji jėga, neaiškina materialistiškai klasių kovos vaidmens istoriniame procese. Antra vertus, nuoseklus idealistinis švietėjiškas požiūris į visuomenės gyvenimą daro S. Daukantą pažangų savo gyvenamojo laikotarpio, ypač Lietuvos, sąlygomis.

S. Daukanto samprotavimai apie feodalinę santvarką, nors ir parašyti senovės istorijos veikalo vertimo pratarmėje, buvo, be abejonės, aktualūs ir bent netiesiogiai atsiliepa į bręstančią tuo metu revoliucinę

situaciją Lietuvoje. Antra vertus, ir šiame savo vėlyvajame darbe S. Daukantas apsiribojo kad ir pagilinta, bet vis dėlto tik teorine feodalinės santvarkos analize, nedarydamas iš jos praktinių, revoliucinių išvadų. S. Daukantas nepakilo iki aktyvaus išnaudojamųjų raginimo į revoliucinę kovą prieš žlungančią feodalinę santvarką, prieš carizmo priespaudą. Netrukus prasidėjusį 1863 metų sukilimą S. Daukantas, ligotas ir paliejęs, pasitiko santūriai ir dargi neigiamai.

Publikacijoje duodama pirmoji, esminė S. Daukanto „Pratarmės“ dalis, su „Parsergėjimu“ apie rašybą. Antroji pratarmės dalis (Trogo Pompėjaus knygų aprašymas) ir „Justinaus pratarmė“ praleidžiama. Originalo rašyba ir skyryba nekeičiama. Drg. J. Repšius, J. Lebedžiui ir V. Žukui autorius dėkingas už pagalbą ir pastabas, ruošiant publikaciją.

Jstoriję
Justinaus
parguldę
Jsz Lotinū kalbōs
i Z^amaitiū
K. Daugkientys
metusį
1798

Parsergiejemas

Par sunkū ira iszreiksztē aiskē Z^amaitiszkā kalbą Lotinū balsiemys arba litaromys; todieł cze padiejau skaititoiū tullus ženklus.

^a Jt but essūs ea wenkartū sunerts, kaip ira isztarema žodiūsī: Z^aukcziote, Z^amaytys, Z^ame, dz^augsmsus etc etc.

Kaip žodiūsī: lėngwus, bėlštē, gėlte, kėlte etc etc.

^ē Kaip žodiūsī: weikē, stiprē, smarkē, gudrē etc etc.

^ę Kaip but essūs ia wenkartū sunertas, kaip ira sakoma: raszę, neszę, lugoię, tartoioę etc etc.

Jt but ie (kaip Letuwe kad sako) arba ei (kaip Z^amaite kad isztar) wenkartū sunertas: kaip žodiūsī žwakēs, warlēs, katēs, raugtinalēs, rakondalēs (genet. singular.)

^ō Jt oa kaip žodiūsī: kōks, kōts, szōkas, gōbszūs etc etc.

^ū Kimiū balsū, kaip žodiūsī: tū, dū, gūdrū etc etc.

^ū Kaip essūs neaiszkūs un, kaip žodiūsī: tū wirū, tū darbū, tū žmoniū etc etc (Genet. plur.)

Sakik balsę o pirmū ar paskū, kaip essi Z^amaitys ar Lėtwuys: dūna. kūdas. pūdas, jūdas etc etc.

^y Widūtiniū ira tarp ū ir ű.

^ī Rek isztarte kimiū balsū, kaip žodiūsī: tikiēte, rīste, krīste, likte etc etc.

^į Kaip but essūs in: skėdinį, sziupinį, niukinį etc etc.

^y Kaip but dū ij essontiū: walgys, keleiwys, sūljgūsys, pasakiusys, padirbusys.

Kit žinoiems kalbōs pamokjs, kaip koke balsie, kokiemi žodieje rek isztarte. Je kamī rasi dū ll, rek skaitite l.—

Pratarmie

Kas nenorietum tarp žmoniū žinote, kūmet, kamī ir kaip žmogaus weisle isskīlusī ont ž^amę rįjtieję apigardosī sziōs pasaulēs? Kaip žmogaus kalba issiskaidę ir issitaisę i sziōs pasaulēs giminiū kalbas? Kaip žmogus grumies sū gimī, lig ię pawėikūs, ir ilgayniū pawėikęs ię, kaip sauo giwibą nu iōs ž^audumo paglemžę? Kūmetū suejē i bursą ir pradieję sonprotautę ape Deiwibę globontę ir gužontę¹ wissa giwį szios pasaulēs? Kaip ir kūmet iemę ię garbinte? Trompay sakont, kasgi protings ir nenorys

¹ Juodraštiniėje red.: „glemžontę..“

giwolū budū giwente tarp szio swieto rzegeistum zinôte wissus tus weikalus žmogaus nu pat pradzius io atsiradimo ont žmės, iki szios deinōs. Tay pasakoiems wissū tū žmogaus weikalū wadinas Grekoniszky Jstorijj, musiszky weikalini, kuri pasako ipiedin žmogaus atliktūs weikalus io palikunims szio pasaulie giwenontims. Nu to trumpo ontzwełgimo, kieyk[wens] gal manite kokiū wirū reikiejē bute norintem wis tū apraszite, idant žinotum wissū tautū budą, iū dabą, apsieiemus, istatimus bey weikalus? Kokj oniną ir iszmintj bey protą reikiejē iem turiete, idant wis tū parmanitum ir iszgulditum, kad tū tarpū wis tū nuweikte rodos, ne žmogaus letus ir priwalumus, bet Deiwu reikiejē turiete, idant wis tū galiatum pasijkte.

Tarp Grekonū Erodots daug mums wissu tō sauo rasztsi užlaikē, weinog ne deszimtosės daleis nesuraszē. Ontrasys paskū io Teopompus tepat Grekonis 58 kningas bū priraszēs weikalū, kurios weinog wissas nenugailamay pragaiszo lig muso nebatejē, kures tikta Diodorius ir Atenēe sauo rasztsi minauo.

Jt prisz Gemont Kristusū, rados tepat tarp Rimionū didelis weikalū žinous Trogus Pompeius, ijs bū tepat sūraszēs weikalus wissū tautū szios pasaulē ir 44 kningas. Pirmosiesi sepliniosiesi bū apraszita prade pasaulēs ir žmogaus weikalay pirmiū ūmziū, kū tinay ijs bū priiriēs. Trumpay sakont weikalus wissū tautū giwenontiu szioie pasaulieje nu pat iū pradzius, iū kilimo, iū pletimōs, iū istatimus, iū akilumą, iū isztizimą ir nupulj bey iszgayszimą bū užraszēs. Tep, ijs wedē nūmonē skaytitojus tosi kningosi nu omziāus ir omziū, rodidams iem tū kas ira wissurekalingiausiu žinote; bet ir tes kningas nenugailamay pragaiszo ermideriusi tautū ir lig muso neatejē.

Justinus giwenus ontramijū umziū nu gimimo Krištaus įlataisē trumpą israszā isz tū kningū, kursay tep atsilijp sauo pratarmie ape Trogu Pompeiu „Daug sako Rimionū nawet ukēs tarnū, tarp kitiū Postumius Albinus ir Rutilius Rupus paraszē Grekoniszky Rimionū weikaline. Trogus Pompeius bilūs, kaip ie senije geisdams garbiēs ar gieriedamos sauo žinosinū, noriejē isteigte kieystā raszā sauo iwairumū ir sauo nauiumū; beje paraszē loti iszky Grekonū ir wissōs pasaulēs weikaline, idant galiatum kieykwens skaitite Grekonū weikalus, Lotinū kalboie, kaip kad skaitē Rimionū weikalus Grekonū kalboie. Tokiemī ussikietimī reikiejē didi guwumo ir didi darbo: kaipogi tas pats Justinus sako, ie daugibe raszitoiū, tur už sunkj darbą raszite weikalus weino kunegaiksztj ir weinōs tautos, ar nerek tad sakite, iog Trogū Pompeiū tamī dakti, reikiejē milžino stangibē ir drūsibę turiete. Nesgi mieklindamos i pasaulē turiejē mūniete notys wissū gadiniū, weikalus wissū kunegaiksztii ir wissū tautū ir suriedite tas notys pagal laiko kieykweino nutikimo, nepraleisdams, kaip tikta niekū daktus. Beje ijs rizōs wissā tą papasakote, kū Grekonū raszitoie bū i dalys isskaidiusys, pagal to kaip kurem patogesnē rodies raszite, szis wis tū j weiną noriejē sunerte. Asz sako Justinus giwendams Rimi ir atidēs turiedams pataiiau trumpą israszā isz tū 44 kningū, užlaikidams tū, kas bū tenay iwairiū ir rekalingū bey naudingū žinoiemū, it tarsi isz [...] pataisiau kwietkēlę primindams weikalus Grekon[ū tims] kurij žino, ir mokidams tus, kurij iū nežino“. Wienog tamī Justinaus trumpamī israszti skaititos neras to, kū but galiejes raste pateis Trogaus Pompeiaus rasztsi: kaipogi weltū Justinaus sutrumpinimī weizies skaytitos, kurioie apikartoiē žmogus isskilēs ont žmę pradijē giwente, kūmetū žwierū kaileis dongaus, o tu netekūs lunkū mateis arba ragazeis daries? Koke bū pirmoi žmogaus ukiszka busina? Kāmi pirmū pradijē siete ir kas pirmasys szioie pasaulieje žombj pramanē? Kūmet pradijē tubus welte, milius ir gelombes bey drobes auste ir iomys daritēs. Kūmetū žmogus giwendams būro pradijē istatimū rekalaute? Kaipogi pradio draugibōs žmonys sueiusys i burj klausē weino wissūdrūsiōi ir iszmintingoiū tarp sawēs wiro², kuri wadino sauo kunegaiksztii³, waldwiriū, waldioniū, kursay pradioiū sauo walstibēs tep ius riedē⁴, kaip kad riedo szenden Gaspadorius sauo būlo szeimina neturiedams niekokiū istatimū, bet pagal dabōs ir iproti. Įlgainiū giwenont toie bursoie rados tullī žmonys gudresnes ir guwesnes kitiū, kunegais arba tarpininkais ir derintoies tarp žmoniū ir Deiwū wadinamys; kaipogi ije sakies swietū essū parmanitoies ir iszgulditoies Deiwū walēs⁵, ilgainiū susitarusys su kunegaiksztis⁶ arba waldionimys pramanē raszā ir tardamos⁷ didesneis essū už kittus žmonys, paskirē diel sauo sargtēs ir orumo weiną dali tū patiū žmoniū, kułrims dūdams lecibas arba priwilijes priaminē ius sauo sarligais arba kareiwis, pa-

² Juodraš. red.: „...kū but galiejes rasi raste...“

³ Juodraš. red. šio sakinio nėra.

⁴ Juodraš. red.: „...klausē weiną wissūdrūsiōi ir iszmintingoiē wiro...“

⁵ Juodraš. red.: „...wadina j sauo kunigu...“

⁶ Juodraš. red.: „...kursay tep pradio riedē sauo walstibieje...“

⁷ Juodraš. red.: „Įlgainiū kad ta bursa gudresni ir guwesni tapo, radōs tenay žmonys derintoies ir tarpinikays tarp žmoniū ir Deiwū, kunegais wadinamys; kaipo pramanitoies ir iszgulditoies walēs deiwū swietū...“

⁸ Juodraš. red.: „...tij susitarusys su kunegaiksztis...“

⁹ Juodraš. red.: „...sakidamos...“

diegę wiresnėsis ir didūmėis¹⁰, su kureis paskū isz weino turiedamos nuwergę liku-
sij swietą ir wissą io lobj ir turtus pasawino, lig ilgainiū swiets tep nu iū spaudams,
igawęs paskū akilumą weinus ir ontruš nu riedos ukės atolino, o ios walde wires-
niisims tarp sawės paskirtims idawę. Wienog wis tas be skaugės ir kėrsztū nenutiko,
kurij wissados bengies kruwinomys kariemys ir baises ermiderėis. Kuremgi skaiti-
toiū netiktum regiete wis tū kningoie, kaip zelkoriū; bet ijs neras wisso to Justinaus
iszraszi: kaipogi ijs 7 kningas ape pradę pasaulės ir ape pirmusius žmogaus omzius
Trogaus Pompejaus butinay apleido ir pradieies nu Assyrijonū tautōs daeję Rimionū
weikalusi lig gimimo Kristaus, beje apgraybū tesuraszē notys par dwę tukstante metų
nutikusės ir tep dar su dideliomys parglitomys. Norys skaititos ne regies tamī sutrum-
pinimī Justinaus wissū notiū kieykweinōs tautōs weinū releziū papasakotū, tecz¹¹ us ras
apgraybū suraszylus wissubaisiausius ermiderius o tarp iū matys kartais sriūgas iōs
akilumo ios dabōs ir istatimū, nu kuriū galies spreistę ape ios budą ir galibę kieyk-
weinōs tautōs. Nes iog to menciaus raszta neatsirado iki sziolē geresnī, todiel rodiēs
mon naudingū j pargūldite i Z¹²amaitiū kalbą, kurios rasi ir neiszguldiau kaip reikint,
teczaus rasi kitą igundinsiu isz nauiī aiszkesnē sauo ukinikams pargūldite, o asz ir
tūmi dziagsiūs, iog muno kietiejems itijks Letuwems ir Z¹³amaitems tū naudingą raszta.

Lietuvos TSR Valstybinė
respublikinė biblioteka

Įleikta
1963 m. gegužės mėn.

¹⁰ Juodraš. red.: „...diel sauo sargtes ir orumo paskirę weiną dali tū patiu žmo-
niu dawę iems lecibas arba priwilejes praminę ius kareiwes wiresneses ir didūmes...“